

Paula Kaulić

Sveučilište u Zadru

ŠIRENJE DUBROVAČKE REPUBLIKE NA PROSTOR KONAVALA

Budući da su bili svedeni na skućeno gradsko područje, uz uski gradski pojas površine izvan zidina, Dubrovčani su tijekom srednjeg vijeka, posebno u 14. i 15. stoljeću, uložili svu svoju diplomatsku moć i znanje kako bi proširili uski pojas granica svog teritorija. Vlast Dubrovačke Republike željela je zagospodariti područjem Konavala zbog strategijsko-pomorskih i gospodarskih razloga. Ako Konavoske stijene dođu pod njezin nadzor, brodovi Dubrovačke Republike će sigurnije ploviti prema Jonskom i Egejskom moru i Levantu. Bilo je potrebno spriječiti svaku jaću stranu silu da se usidri u Cavtatu i Moluntu, odakle bi stalno prijetila dubrovačkoj pomorskoj sigurnosti. Ako pod dubrovačku vlast dođe Sutorina na ulazu u Boku Kotorsku, tada se taj zaljev, kao prirodno vojno i trgovačko sklonište, neće moći koristiti kako bi se Dubrovnik s te strane ugrozio, jer će događaji i pokreti u njemu stalno biti pod nadzorom Dubrovčana. Pored toga Dubrovčani su zacjelo vidjeli da se Cavtat može iskoristiti ne samo kao pomoćna luka koja će raste-retiti promet u gradskoj luci, nego da će se preko njega trgovina i razmjena lako probijati konavoskim uzdužnim i poprečnim putovima kako bi prije i sigurnije došla do zaleđa. Ne treba zanemariti ni plodno Konavosko polje kao jedan od razloga da se zagospodari Konavlima. Prinosi koje daje Konavosko polje znatno će popraviti opskrbu Dubrovnika. Pašnjaci će isto tako omogućavati raznovrsniji gradski tržišni asortiman stočarskih proizvoda. Kako nisu mogli steći posjede na Braču, Hvaru i Korčuli, Dubrovčani su tako usmjerili svu svoju pažnju, znanje i umjeće na Konavle. Dubrovčani su isticali kako su Konavle plemenita baština dubrovačke vlastele, koja vuče korjene od nekadašnjih plemenitih građana starog Epidaura. Stanovnici starog Epidaura imali su pod svojom vlašću i jurisdikcijom i Konavle. Zbog poznavanja tih i drugih prednosti, dubrovačka je vlada upregnula sve političke i financijske snage da stekne Konavle. Početkom 15. stoljeća Turci su sve bliži i opasnost je sve očitija i neposrednija. Bilo je potrebno brzo raditi da se preduhitre Turci koji bi se mogli ustaliti ne samo u Konavoskom polju, nego i u cavtatskoj luci, tj. nadomak same Gradske luke.

O nastojanjima Dubrovčana za stjecanjem Konavala i o Konavoskom ratu (1430. – 1433.) pronašla sam kod nekoliko autora: Vinka Foretića (*Povijest Dubrovnika do 1808. I*), Radoslava Grujića (*Konavli pod raznim gospodarima od XII-XV veka*), Pava Živkovića (*Bosanski srednjovjekovni plemićki rod Radanovića-Mikojevića-Tezalovića-Ozrisaljića(Kopijevića)*), *Tvrtko II. Tvrtković (Bosna u prvoj polovici XV. stoljeća)*, Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 16/15, *Ustupanje Konavala Dubrovčanima, Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti I*). Najviše sam se koristila literaturom dr.sc. Pava Živkovića.

STJECANJE KONAVALA

Tijekom gotovo čitavog srednjeg vijeka Dubrovčani su za zemlju koju su obrađivali u Zahumlju i Travuniji (Konavlima) vlasnicima zemlje u tim krajevima morali plaćati danak poznat kao mogoriš. Kako je grad jačao sve je više jačala i težnja za proširenjem i vlašću nad Konavlima, koje su postale svojinom bosanskih feudalaca.⁵²

Dubrovčani su težili i za širenjem na zapadno priobalno područje pored širenja na neposredno zaleđe u planinskom predjelu Zahumlja i na Konavle. Prva značajnija proširenja uslijedila su 1330. i 1333. godine, kad su kupili Ston i Pelješac.⁵³

Dubrovčani su prve nakane u zadobivanju Konavala iskazali potkraj 14. stoljeća. U posljednjem desetljeću 14. stoljeća vlasnici Konavala bili su istaknuta humska vlasteoska obitelj Sankovići. O zadobivanju Konavala Dubrovčani nisu mogli ni pomišljati još za života prvog bosanskog kralja Tvrtka I. Kotromanića. Tek nakon vijesti o njegovoj smrti, sredinom veljače 1391. godine, o tome su mogli ozbiljno pomisliti. Tada su požurili sa slanjem izaslanstva na dvor Sankovića da pregovaraju o ustupanju Konavala Dubrovačkoj Republici. Izaslanstvo iz Dubrovnika je upućeno 17. veljače iste godine, dva dana nakon smrti Tvrtka I. Kotromanića. Pregovore su vodili s Bjeljakom i Radičem Sankovićem. Vojvoda Radič Sanković imao je funkciju kaštelana u Konavlima i Sutorini.⁵⁴

Možemo se zapitati odakle Dubrovčanima ideja i pravo da kupuju zemlje u bližoj i daljoj okolini. Oni su se u svim tim svojim nakanama pozivali na povelju koju im je izdao Sigismund Luksemburški 1387. godine. On tom poveljom daje dozvolu Dubrovčanima da slobodno mogu kupovati zemlju i posjede u Bosni, Humu i Srbiji. Pozivajući se na tu povelju, Dubrovčani su krenuli u diplomatske akcije za dobivanje Konavala koje su tada pripadale Sankovićima.

Vlasteoska obitelj Sankovići su veliku slavu moć, a kako se čini i posjed Konavala dobili od prvog bosanskog kralja Tvrtka I. Kotromanića kao njegova vjerna i odana vlastela. Nakon smrti kralja Tvrtka I. Kotromanića 1391. godine na bosansko prijestolje je došao stari i slabi kralj Stjepan Dabiša. Njega su vrlo malo ili nikako priznavali istaknuti bosanski velikaši, među kojima su bili i Sankovići. Za vrijeme vladavine Tvrtka I. Kotromanića župan Bjeljak i vojvoda Radič došli su do krupnih posjeda i visokih časti. Pod njihovom vlašću nalazili su se Hum i Popovo Polje uz obalu, prostor između Dubrovnika i Stona. Za vrijeme vladavine Stjepana Dabiše Sankovići su se ponašali kao kakvi samostalni gospodari. Kao takvi započeli su samostalno i pregovore s Dubrovčanima oko ustupanja Konavala uz stalni godišnji danak. Samo mjesec dana nakon smrti kralja Tvrtka I. Kotromanića, 15. travnja 1391. sklopljen je ugovor o prodaji Konavala Dubrovčanima. Sankovići su sklopljenim ugovorom ustupili Dubrovčanima Župu Konavosku zajedno s Donjom Gorom i tvrđavom Soko na njoj i Vitaljinu. Vojvoda Radič Sanković sa svojom ženom Gojславom izdao je povelju sa sličnim sadržajem Dubrovčanima 15. svibnja 1391. u svojim dvorima u Zaborahu. Tom poveljom, uz izrečeno u ugovoru, podaruje Dubrovčanima još i slobodu trgovanja. Objе navedene povelje najbolje svjedoče kako su se

52 P. Živković, Ustupanje Konavala Dubrovčanima, *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti I*, Dubrovnik, 1998, str. 78.

53 P. Živković, Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 16/15, 1979, str. 181-188.

54 P. Živković, *Ustupanje Konavala Dubrovčanima*, str. 79.

samovoljno i samostalno ponašali braća Sankovići. To će izazvati revolt i stvoriti mržnju druge vlastele prema njima. Darovnicu koju su braća Sankovići izdali Dubrovčanima potvrdili su njihovi rođaci, stric, župan Gradoje, Budela i Sančin, te njihova vlastela: Mile Tukleković, Bratoje Radonić i Stipko Ozrojević. Kralj Stjepan Dabiša o svemu tome nije ni izviješten, a kamoli tek bosanska vlastela Hrvoje Vukčić, Vlatko Vuković i Pavao Radenović.⁵⁵

Takvo samostalno i samovoljno ponašanje Sankovića i njihovih rođaka razljutilo je i samoga kralja Dabišu, koji se ubrzo nakon izbora i krunidbe obratio Veneciji i Dubrovniku da ga priznaju. Dubrovčani su odugovlačili s tim činom jer su se uzdali u Sankoviće i njihovu potporu i pomoć. Budući da je nastojao u začetku ugušiti svaki otpor, Dabiša se odlučio oštro obračunati s odmetnutim Sankovićima jer su samovoljnim činom prodali Dubrovčanima Konavle po cijeni od 1000 perpera godišnjeg tributa. Kralj i "Stanak" reagirali su vrlo oštro, iako presporo, možda jer su se bojali Turaka, koji su samo tri godine ranije ugrožavali Humsku zemlju oko Gackog, gdje ih je porazio vojvoda Vlatko Vuković 1388. godine. Knez Pavao Radenović i vojvoda Vlatko Vuković provalili su s vojskom u spornu Konavosku župu. Na zahtjev kralja Stjepana Dabiše ne samo da su uspjeli izbaciti braću Sankoviće iz Konavala, već su uhvatili članove obitelji Sanković i zatrli im svaki trag. Dubrovčanima je ovim činom uskraćeno da zaposjednu Konavle te su bili prisiljeni odgoditi kupovinu za čitava tri desetljeća, kada su nastupile povoljnije prilike i bolja vremena.⁵⁶

Vojvoda Vlatko Vuković i knez Pavao Radenović kad su ušli u Konavle, osvojenoj teritorij su međusobno podijelili tako da je svaki dobio po jednu polovicu Konavala. Jednako su podijelili i tvrđavu Soko. Turci su iste godine ponovno provalili u Humsku zemlju. Ponovno su bili poraženi i zaustavljeni u daljnim nadiranjima. Na daljne ponašanje Dubrovčana u mnogo čemu su utjecali velika nesreća koja je zadesila Sankoviće i poraz Turaka u Humu. Dubrovčani su se predomislili i u proljeće 1392. godine poslali su svoje izaslanstvo na dvor bosanskoga kralja. Namjera im je bila da mu se poklone i uruče vrijedne darove. Cilj njihova posjeta bosanskom dvoru bila je iznuđivanje potvrde ranijih povelja i privilegija, a ti im je trebao potvrditi kralj Stjepan Dabiša. Kralj je 17. srpnja 1392. u Lušci, u Donjim Krajima izdao povelju kojom potvrđuje sve ranije privilegije koje im je podario njegov prethodnik Stjepan Tvrtko I. Kotromanić i tako uslišao dio molbi Dubrovčana. Ali kralj u povelji ne navodi potvrđivanje Konavala. Od Dubrovčana zauzvrat zahtijeva da mu svake godine na dan svetog Dimitrija isplaćuju 2.000 perpera. Isto toliko bili su plaćali njegovu prethodniku. U navedenoj povelji ne nalazimo ni vojvodu Vlatka Vukovića ni kneza Pavla Radenovića kao svjedoke. Od uglednije vlastele u svojstvu svjedoka pojavljuje se vojvoda Hrvoje Vukčić te druga, manje ugledna bosansko-humska i usorsko-solska vlastela. Konavle zatim zaposjedaju i međusobno dijele dvije vlasteoske obitelji, Kosače i Pavlovići što uvjetuje takve svađe i razmirice koje nisu bile nigdje tako velike kao na tako malom prostoru. Dva susjedna gospodara nigdje nisu bila u takvoj svađi i mržnji kao Kosače i Pavlovići u Konavlima.⁵⁷ Sasvim je sigurno da uzročnike njihovih svađa treba tražiti među Dubrovčanima, pa i Turcima. Na početku XV. stoljeća

55 Isto, str. 79-80.

56 Isto, str. 78-80.

57 Isto, str. 82.

međusobni sukobi dolaze naročito do izražaja između vojvode Sandalja Hranića Kosača i kneza Pavla Radenovića. Ti međusobni sukobi rezultirali su ubojstvom Pavla Radenovića i pružili su mogućnosti Turcima da se sve učestalije upleću u rješavanje unutrašnjih bosanskih svađa i sukoba. To je odgovaralo i Dubrovčanima, koji će u takvoj konstelaciji odnosa, prožetoj građanskim ratom, vidjeti priliku da ponovno ožive akcije oko zadobivanja Konavala kupovinom jednog po jednog dijela. Sredinom drugog desetljeća XV. stoljeća, u jeku najžešćih sukoba zavađenih velikaških obitelji i kada se naziralo potpuno rasulo Bosne, Dubrovčani su vidjeli svoju šansu za dobivanje Konavala. Vojvodu Sandalja i njegove sljedbenike u veoma težak položaj dovodi spomenuto ubojstvo kneza Pavla Radenovića, do kojeg je došlo na "Stanku" 1415. godine zbog njegovih veza s protukraljem Tvrtkom II. Tvrtkovićem, koji je bio turski eksponent. O toj nemiloi sceni koja se te godine dogodila s knezom Pavlom Radenovićem svjedoči pismo jednog očevica. To je bio Dubrovčanin Ivan Gundulić koji je bio poklisar Dubrovačke Republike na dvoru bosanskoga kralja. Poklisar u tom pismu daje detaljan opis nemile sceni i događaja svojoj vladi. Knez Pavao Radenović, optužen da surađuje s Turcima, i njegov sin Petar Pavlović bili su žrtve "Stanka" što ga je u Trstivnici sazvao kralj Stjepan Ostoja. Ivan Gundulić svjedoči da je vojvoda Petar Pavlović uhvaćen i bačen u tamnicu, a da se njihov pratilac Vlatko Tumurlić spasio bijegom u franjevački samostan. Vojvoda Sandalj, kralj Ostoja i Zlatonosovići međusobno su podijelili zemlje Pavlovića. Vojvoda Sandalj je o čitavoj situaciji obavijestio dubrovačkog poklisara. Naglasivši je da je on bio i ostao veliki dubrovački prijatelj molio je Ivana Gundulića da ga preporuči kod svoje vlade. Slučaj s Pavlovićima, i privremeno izmirenje do kojeg je došlo zbog intervencije Turaka, omogućili su kralju Stjepanu Ostoji i vojvodi Sandalju da se održe na vlasti i na svojim posjedima. Međusobni sukobi velikaša u Bosni samo su privremeno prestali, a prividno izmirenje potrajalo je kratko. Budući da su se željeli osvetiti, Pavlovići su radili zajedno s Turcima na uništenju vojvode Sandalja i kralja Ostoje. Desetogodišnji prestanak Sigismundove balkanske politike i povlačenje Ugarske iz Bosne još su više rasplamsali unutrašnji sukob i građanski rat. Vojvoda Petar Pavlović nakon bijega iz Sandaljeva zarobljeništva, zajedno s mlađim bratom Radoslavom uspio je uz pomoć Turaka sačuvati njihove posjede od rasula. Čak su uspjeli i ugroziti Sandaljeve posjede. Uz pomoć Turaka, Pavlovići su uspjeli provaliti u Hum i tamo neposredno ugroziti vojvodu Sandalja. Naredne 1416. godine nastavili su ratovanje sa Sandaljem i uz pomoć Turaka pustošili su njegove posjede u Primorju, tako su ugrozili i dubrovačke granice i nanijeli štetu dubrovačkim trgovcima. U travnju 1416. godine, u tijeku tih žestokih sukoba umro je vojvoda Hrvoje u Bosni. Iza sebe je ostavio nesposobnog nasljednika, što se ne bi reklo za kneza Pavla Radenovića. Nestajanjem vojvode Hrvoja borba između Pavlovića i Kosača još se više rasplamsala. Vojvoda Sandalj je u tim sukobima izvukao deblji kraj, našao se pritješnjen sa svih strana, od Turaka, Pavlovića i protukralja Tvrtka II. Tvrtkovića. Niotkuda nije imao čvrstog oslonca. Tijekom 1417. godine kada su Turci učinili novi prodor u Bosnu, nastupile su nove poteškoće za Sandalja jer su prvo ugrozili njegove posjede. Mnogi stanovnici Huma su morali potražiti sklonište u Stonu, a za to im je trebalo odobrenje dubrovačke vlade. Turci su se vrlo brzo povukli, na sreću stanovnika Bosne. Njihovo povlačenje još je više rasplamsalo borbe između Pavlovića i Kosača. Položaj vojvode Sandalja još je više pogoršan jer je kralj Ostoja u novim sukobima stao na stranu Pavlovića. Ostoja je uspio zauzeti Sandaljev grad Blagaj ratujući u Humu, a pod njegovu vlast još su došli Nikolići s Grgurom na čelu.

Braća Petar i Radoslav Pavlović svojim su trupama uspjeli istisnuti Sandalja iz Konavala i sami zagospodariti tim teritorijem. Dubrovčani su izvjestili ugarskoga kralja Sigismunda Luksemburškog o žestini sukoba u Bosni i Humu. U svom pismu ističu da su njihovi granični posjedi, te župa Konavle stradali u tim žestokim sukobima. Zbog velike nesloge Bosanskom kraljevstvu prijetilo je veliko rasulo. Dubrovčani u svom pismu navode da je vojvoda Sandalj dospio u veliku nemilost. Dubrovčani su očekivali da bi se kralj Ostoja mogao osloboditi jednog od ljutih neprijatelja velikog vojvode, pa su pozvali bosanskoga kralja da posjeti Grad i darovali su ga skupocjenim darovima u vrijednosti od 500 dukata. S namjerom da se zahvali Dubrovčanima za poklone i laskanja, Ostoja im je izdao povelju 23. ožujka 1418. kojom ukida carinu u Popovu, koju je bio uveo knez Grgur Nikolić. Ubrzo nakon toga kralj Stjepan Ostoja umire iste 1418. godine.⁵⁸

Kako su unutrašnji sukobi prijetili potpunom rasulu Bosne, usamljeni vojvoda Sandalj odlučio je povesti pregovore s Dubrovčanima o ustupanju svoga dijela Konavala jer nije bio posve siguran da taj teritorij može očuvati od nasrtljivih Pavlovića. Dubrovčani su odlučili prihvatiti ponuđene pregovore ne obazirući se kako će na to reagirati novi bosanski kralj Stjepan Ostojić i vojvoda Petar Pavlović. Sandalj Hranić je 24. lipnja 1419. izdao Dubrovačkoj Republici povelju kojom joj je ustupio svoj dio Konavala. Republika se zauzvrat njemu i njegovim nasljednicima obavezala plaćati u to ime godišnji stalni tribut u iznosu od 500 perpera poznatiji kao konavoski dohodak. Uz to Sandalj je dobio zemljište u vrijednosti od 3 000 perpera u Župi, te palaču u Dubrovniku. Dubrovčani su svoju povelju izdali Sandalju 29. lipnja 1419. u kojoj potvrđuju spomenute obveze i primaju Sandalja, njegovu braću i sinovca u dubrovačko plemstvo. Osim tih dubrovačkih obveza, spomenutih na jednak način i u Sandaljevoj i u dubrovačkoj povelji, Dubrovčani su Sandalju Hraniću odobrili i jednokratnu kupovnu isplatu od 36.000 perpera (12.000 dukata) od čega su mu odmah isplatili polovicu, a drugu polovicu zadržali kao jamstvo dok im on potpuno ne osigura posjed ustupljene zemlje, ali uz 5% kamata za Sandalja.⁵⁹ Dubrovčani su imali velikih poteškoća da im bosanski kralj i vlastela potvrde kupljeni dio Konavala. Dubrovački poklisari su čitavu 1419. godinu posjećivali kraljev dvor i dvor oblasnih gospodara noseći im skupocjene darove kako bi ih udobrovoljili i iznudili njihov pristanak. Na kraju je i sam kralj pristao na potvrđivanje kupljenog dijela Konavala. To je napravio nakon privremenog izmirenja vojvode Sandalja i Petra Pavlovića. Kralj Stjepan Ostojić izdao je 4. prosinca 1419. Dubrovčanima povelju kojima im daje željene potvrde, a oni su se zauzvrat obavezali da će kralju davati godišnji tribut u iznosu od 500 perpera. Budući da se iduće 1420. godine situacija u Bosni naglo izmijenila, izdana povelja nije imala nikakve praktične vrijednosti. Novonastalo stanje u Bosni uvjetovalo je otežano ulaženje Dubrovčana u kupljeni dio Konavala. Iste 1420. godine dolazi do novih sukoba između vojvode Petra Pavlovića i Sandalja, što daje povod Turcima za novu intervenciju u tom dijelu zemlje. Vojvoda Sandalj ovog puta je osigurao pomoć i potporu Porte te pokrenuo vojne akcije protiv vojvode Petra. U najnovijim sukobima bosanskih velikaša stradali su i dubrovački trgovci koji su se nalazili na poprištu ratnih događanja. Dubrovačka vlada zbog toga ulaže prosvjede kod vojvode Petra Pavlovića. Posredovanje Dubrovčana za smirivanje sukoba u Bosni nije uspjelo, čak je strah od Turaka natjerao neke bosanske

58 Isto, str. 81-85

59 Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. I*, Zagreb, 1980, str. 190.

feudalce da potraže sklonište u Dubrovniku. I samom kralju Stjepanu Ostojiću ponuđeno je da se sa pokretnim dobrima i svojim ljudima skloni u Ston. U proljeće 1420. godine prodrli su Turci u Bosnu i napali zemlje vojvode Petra Pavlovića. U tim sukobima poginuo je i sam Petar Pavlović. U Bosnu je došao i protukralj Tvrtko II. Tvrtković zajedno s Turcima. Njegovim dolaskom još je više otežano dubrovačko zaposjedanje Sandaljeva dijela Konavala. Dubrovčani su vidjeli da je sada nužno pregovore prenijeti na Tvrtkov dvor i tamo potražiti suglasje, pogotovo kada je sredinom 1420. godine njegova moć toliko ojačala da je okružen mnogim bosanskim velikašima stolovao u gradu Visokom. Morali su tražiti novo potvrđivanje i povelja i kupljenog Sandaljeva dijela Konavala kod novog bosanskog kralja. Dubrovčani su preko svojih poklisara Tvrtku II. slali vrijedne poklone. Tvrtko II. je za potvrđivanje Sandaljeva dijela Konavala od Dubrovčana tražio komad zemlje u tom dijelu, što mu oni nisu odmah udovoljili, ali će to ipak učinit nešto kasnije kad im Tvrtko II. izda željenu povelju. Kralj Tvrtko II. je 16. kolovoza 1420. izdao Dubrovčanima povelju kojom im potvrđuje kupljeni dio Konavala. U povelji im je potvrdio i cjelokupne Konavle⁶⁰, ali to potvrđivanje nije imalo praktične koristi jer na to nije pristao vojvoda Radoslav Pavlović zbog vlasništva nad polovicom Konavala

Radoslav Pavlović smatrao je da je za smrt njegova brata Petra odgovoran vojvoda Sandalj jer su na njegovoj strani bili Turci pa je želio osvetiti smrt svoga brata. Neprijateljstvo između Kosača i Pavlovića opet je nastavljeno. Dubrovčani su uzaludno pokušavali izmiriti bosanske velikaše. Konačno do izmirenja je došlo u listopadu 1420. godine kada je došlo do priznavanja i približavanja Radoslava Pavlovića i novog kralja tvrtka II. Tvrtkovića. Izgleda da je to bila i zasluga samih Dubrovčana koji su izvjestili vojvodu Sandalja da su se izmiriti s vojvodom Radoslavom. Izmiranje dvojice vojvoda bilo je od velikog značenja kako za Dubrovčane tako i za samog kralja Tvrtka II. Tvrtkovića. Novonastalu situaciju Dubrovčani su nastojali iskoristiti i za kupovinu drugog dijela Konavala koje je bilo u vlasništvu vojvode Radoslava Pavlovića. Poslali su jedno poklisarstvo na dvor kralja i obojice vojvoda početkom studenog 1420. godine. Tom prilikom im je vojvoda Radoslav Pavlović potvrdio Sandaljev dio Konavala. Ovo potvrđivanje je konačno omogućilo Dubrovčanima podjelu kupljenog dijela Konavala. Unatoč toj činjenici podjela je obavljena tek 1423. godine. Pri tome je veliku poteškoću Dubrovčanima zadavalo tamnošnje pučanstvo koje se opiralo ući pod dubrovačku vlast.

Početkom siječnja 1423. godine Dubrovčani su napravili prvu, od ukupno tri, podjele Konavala. Pri tome su se rukovodili principima koji su bili na snazi pri diobi Pelješca sa Stonom. Posjed je mogla dobiti samo dubrovačka vlastela i iznimno mali broj građana. Uz nazočnost komisije koju je imenovalo Malo vijeće izvršena je podjela ždrijebanjem, tj. kockom. Pri prvoj podjeli Konavala sudjelovalo je 66 najuglednijih dubrovačkih obitelji, svrstanih u tri kategorije prema veličini dobivenog posjeda u Konavlima, a ona je iznosila dvanaest, šest i tri zlatice ili solda, bilo da je riječ o oranicama ili vinogradima, kao i vrtovima. Vlasteličići su dobivali zajedno sa zemljom i kuću s oborom. Zajedno s Dubrovčanima, u prvoj diobi sudjelovali su i neki Bosanci: kralj Tvrtko II. i vojvoda Sandalj s bratom i sinovcem. Tvrtko II. je pritom dobio jedan cijeli dio i jednu četvrtinu, a vojvoda Sandalj s bratom i sinovcem je dobio peti dio decena u Zastolju.⁶¹

60 P. Živković, *Tvrtko II. Tvrtković (Bosna u prvoj polovici XV. stoljeća)*, Sarajevo, Institut za istoriju, 1981, str. 80.

61 P. Živković, *Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala*, str. 183.

Nakon što su Dubrovčani završili prvu podjelu Konavala, u drugoj polovici 1423. godine započeli su intenzivne pregovore s Radoslavom Pavlovićem o kupnji njegova dijela Konavala. Nastojali su iskoristiti popravljene odnose u Bosni do kojih je došlo jer su Turci i te godine zaprijetili čitavoj Bosni i Humu. Turci su ovog puta najviše smetali Dubrovčanima oko kupovine drugog dijela Konavala. Najveće problem pravili su oko tvrđave Soko, a u tome se najviše isticao turski vojvoda Ishak-beg. Dubrovčani su uzalud tražili Tvrtka II. da im pomogne u njihovim nakanama šaljući mu skupocjene darove. Ni vojvoda Radoslav Pavlović nije bio voljan ustupiti im tvrđavu. Vojvoda Sandalj se uključio u pregovore u svojstvu posrednika pregovarača u korist Dubrovčana, ali ni to nije pomoglo. Na kraju su morali vratiti tvrđavu Soko u vlasništvo vojvode Sandalja što dovodi do novih zapleta u odnosima Radoslava Pavlovića i Sandalja budući da je Radoslav smatrao da polovica tvrđave pripada njemu i tražio je da mu se vrati. Tako je došlo i do novih nesuglasica između Radoslava i Dubrovčana što dovodi do prekida trgovačkih odnosa. Prodor Turaka i pokušaj stvaranja saveza Venecije i bosanskoga kralja protiv Turaka još su više umanjili šanse Dubrovčana da se domognu i drugog dijela Konavala. Dubrovčani su da sve moguće načine ometali te akcije u kojima im je pomagao i vojvoda Sandalj. Zbog opasnosti da im Venecija ne dođe u susjedstvo, Dubrovčani su se na neko vrijeme udaljili od pregovora oko kupovine Radoslavova dijela Konavala. To je potrajalo do konačnog raspada planiranog saveza 1424. godine i poboljšanja odnosa kralja i oblasnih gospodara, čime su dobrim dijelom zaslužni i Dubrovčani. Dubrovčani su ovoga puta stupili u izravne kontakte s vojvodom Radoslavom. Pregovori su tekli sporo i s mnogo poteškoća jer je vojvoda Sandalj bio prevrtljiv i nestalan. Izgleda da se vojvoda Radoslav prvo želio konzultirati s kraljem i od njega dobiti suglasnost prije nego proda svoj dio Konavala. U najnovije pregovore na strani vojvode Radoslava bio je uključen i njegov komornik i protovestijar Brailo Tezalović, ujedno i velik prijatelj Dubrovčana. U Bosni dolazi do novih zapleta što prelazi u otvoreni rat između zavađenih velikaških obitelji. U sudenome 1422. godine vojvoda Sandalj je uspio Radoslavu Pavloviću oduzeti njegovu polovicu tvrđave Soko. Na kraju je ipak došlo do pomirenja. Najnovije izmirenje s vojvodom Radoslavom Dubrovčani su okrunili 15. veljače 1423. poveljom kojom primaju Pavlovića za dubrovačkog građanina. A on im je 7. travnja 1423. godine svojom poveljom potvrdio sve ranije privilegije i Sandaljev dio Konavala.⁶² Radoslav se izgovarao da svoj dio ne može prodati dok se ne savjetuje s kraljem. Tijekom 1424. godine opet dolazi do pogoršanja odnosa pa su pregovori Dubrovčana s vojvodom Radoslavom potpuno prekinuti. Uzrok tome bilo je presretanje dubrovačkog poklisara koji je išao na ugarski dvor kojeg su uhvatili Radoslavovi ljudi i oduzeli mu poštu. Pregovori su nastavljeni tek 1426. godine što su pospjeli i najnoviji upadi Turaka u Bosnu kojih se sve više bojao i sam Pavlović. Postao je popustljiviji i mekši u pregovorima jer je zbog straha od prisutnosti Turaka trebao više novca i sigurnija skloništa. Krajem prosinca 1426. godine pregovori su privedeni kraju te su 31. prosinca 1426. razmijenjene međusobne povelje.

62 P. Živković, *Tvrtko II. Tvrtković*, str. 106.

Radoslav Pavlović je, kao cijenu za ustupanje svoga dijela Konavala, od Dubrovčana dobio 13.000 dukata, od čega je 6.000 ostavio na čuvanje u Komuni uz dobit od 6%, plaću u Dubrovniku koja je bivše vlasništvo Žore Palmotića, stalni godišnji tribut u iznosu od 600 perpera te komad zemlje u njegovu dijelu Konavala.⁶³

Nakon što su Dubrovčani razmijenili povelje s s vojvodom Radoslavom, u sječnju 1427. godine mogli su napraviti drugu diobu Konavala. Kao i kod prve, i ova podjela je napravljena ždrijebanjem. Kod ove druge diobe sav teritorij je bio podijeljen na 38 decena (desetina), izuzimajući Obod i Cavtat koji su pripali dubrovačkoj vladi (državi). Od spomenutih 38 decena jedan je bio kraljevski, jedan vojvode Radoslava i njegovih ljudi, jedan vojvode Sandalja i jedan svemogućega Boga – državni. Sve preostale desetine međusobno su podijelili Dubrovčani, tj. dubrovačka vlastela.⁶⁴

Dubrovačka vlada je nastojala da komad zemlje koji su dobili Bosanci bude na samoj periferiji kako bi bili što sigurniji u neposrednom zaleđu.

KONAVOSKI RAT (1430. – 1433.)

Vojvoda Radoslav Pavlović se pokajao zbog prodaje svoga dijela Konavla Dubrovčanima i tražio je način da ga dobije natrag pa je počeo izazivati neprijateljstva. Već u listopadu 1429. godine njegovi su se poslanici u Dubrovniku potužili kako bjegunci iz velikaških krajeva nalaze zaklonište na dubrovačkom teritoriju. Dubrovčani su obećali to najoštrijim mjerama sprječiti, a poslanike su pozvali da iznesu o tome konkretne podatke. Kad su Dubrovčani počeli utvrđivati Cavtat, Radoslav je našao jači povod za svađu. Cavtat je mjesto što leži na poluotočiću vezanom s uskom prevlakom s kopnom. Dubrovčanima nije bila namjera Cavtat sa svih strana zaokružiti zidinama, već su gradili zid na prevlaci i prokopali jarak s namjerom da spoje more s morem i tako radi lakše obrane učine Cavtat otočićem. Radoslav je 1430. godine poslao poslanike da obustave kopanje kanala i da zatraže od Dubrovčana da odmah plate kamate od njegova poklada u iznosu od 600 dukata ili da vrate novac. Dubrovčani su odgovorili da je za povlačenje novca bio ugovoren dvomjesečni otkaz. Što se tiče Cavtata odgovorili su da su oni Konavle s Cavtatom kupili pa prema tome mogu na tom teritoriju činiti što hoće. Taj odgovor nije zadovoljio Radoslava te je bez najave rata započeo s neprijateljstvom. Sakupio je vojsku i krenuo na dubrovački teritorij, a Dubrovčani, saznajući to, sakupili su omanju vojsku. Vojske su se sukobile u župskoj Ljutoj. Radoslavova vojska je porazila dubrovačku te je nakon toga poplijenila i poharala Župu. S time je započeo poznati Konavoski rat koji je obje strane stajao mnogih žrtava, ali je manje zanimljiv po svojim strateškim potezima a više po diplomatskoj igri što se odigravala usporedo s ratom.⁶⁵

Dubrovačka Republika nije imala stajaću vojsku već samo nekoliko plaćenika u Gradu i Stonu, a prema potrebi je novačila ljude sa sela i dobavljala izvana plaćenike. To je učinila i ovaj put: mobilizirala je stanovit broj svojih ljudi, a inače je skupljala vojsku plaćenika iz bližeg balkanskog zaleđa, Albanije i Italije. Ratna strategija svodila se na

63 P. Živković, *Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala*, str. 184.

64 P. Živković, *Tvrtko II. Tvrtković*, str. 116.

65 V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, str. 197.

međusobno pljačkanje.⁶⁶ Radoslav je provaljivao na dubrovački teritorij, a Dubrovčani su prodirali prema Trebinju. Dubrovčani su pritom doživljavali neuspjehe i dublje u Radoslavovu zemlju nisu uspjeli prodrijeti. Ali su s djelomičnim uspjehom poticali na pobunu protiv svojeg protivnika ljude s njegova teritorija i iz susjedstva. Može se reći da su Dubrovnik i Radoslav vodili defenzivni rat. Držali su dvije oveće skupine vojske na granici, Dubrovnik svoju u Konavlima, a Radoslav na Brgatu i brgatskoj utvrđi Tumbi.

Dubrovčani su tražili saveznike u ratu protiv Radoslava. Željeli su iskoristiti opću političku situaciju na zapadnom dijelu Balkanskog poluotoka. Budući da vojvoda Radoslav još otprije nije bio u dobrim odnosima s vojvodom Sandaljem Hranićem, a i s kraljem Tvrtkom II. je bio u zavadi, dubrovačka je diplomacija s njima željela sklopiti savez. Turci su Bosni postali moćan i utjecajan čimbenik, a Radoslav Pavlović je bio njihov štićenik. Bilo je zamišljeno da saveznici od sultana kupe Pavlovićeve zemlje za 70.000 dukata, te ih međusobno podijele. Dubrovčani su htjeli Trebinje s Lugom, župu Vrm s gradom Klobukom, i Bileću s župom. Premda su Tvrtko II. i još više Sandalj pokazivali sklonost prema savezu, ipak su na kraju odustali. Dubrovčani su usporedno s tim tražili Tvrtka II. da nastupi protiv Radoslava zato što čini nasilja i ne drži se ugovora, a od ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda, svoga vrhovnog gospodara, tražili su da posreduje kod Porte protiv Radoslava u korist Dubrovnika.

Radoslav je krenuo u diplomatsku protuakciju. Prvo je nastojao za sebe pridobiti Portu. Pri tome se koristio mitom i lažnim prikazivanjem spora. Porta je tvrdio da on Dubrovčanima nije prodao Konavle i Cavtat, već da ih je samo založio. Porta je poslala svoga poslanika Karadžu da spor točnije ispita, a zajedno s njime u Dubrovnik je stigo i Radoslavov izaslanik. Karadža je u Grad donio sultanov dopis⁶⁷ pisan ćirilicom u kojem sultan Murat II. najprije ističe kako Dubrovčani idu po svim njegovim zemljama i u njima trguju, a ipak nijedan njihov poklisar nije svratio do njega kako bi ga u ime Dubrovnika pozdravio, upoznao i sklopio prijateljstvo. Sultan se tome više čudi kad zna da dubrovačka vlada održava veze sa svim svojim susjedima. Prigovara Dubrovčanima što su počeli ozidavati grad na Pavlovićevoj teritoriji, a kad im je on to prigovorio, pošli su u pljačku njegove zemlje sijekući loze i zatirući žito. Sultan smatra da Dubrovčani nisu time nanijeli štetu samo Radoslavu već i njemu jer je Radoslav njegov čovjek i plaća mu danak. Sultan zahtjeva od Dubrovčana da Radoslavu vrate zemlju (Konavle i Cavtat), posebno spominje i tvrđavu Soko, koja je bila u njih založena, a uz to traži da Dubrovčani Radoslavu nadoknade štetu počinjenu haranjem. Poziva Dubrovčane pak da mu pošalju svoje poklisare koje će u prisutnosti i Radoslavovih poslanika raspraviti spor, a ujedno u ime Dubrovnika sklopiti prijateljstvo sa sultanom, kako bi ih on znao braniti od neprijatelja. Ako poklisari ne dođu sultanu, on im prijeti da će sakupiti veliku vojsku, zapaliti i posjeći sve što je izvan Grada, a sam Grad opkoliti. Dubrovčani su Karadži pokazali Radoslavovu povelju. Iako Karadža sam ništa nije mogao učiniti, pokazao se je sklonim Dubrovčanima.

Nakon toga su Dubrovčani poslali sultanu poklisare koji su u pregovorima s Portom nastojali isposlovati proširenje dubrovačkog teritorija na Radoslavovu štetu, i to znatno veće nego što su tražili u pregovorima sa Sandaljem Hranićem. Poklisarima je naloženo

66 V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, str. 197.

67 To je ujedno i najstariji sačuvani turski dokument koji je Porta izdala Dubrovniku (s datumom 10. srpnja 1430.). Značenje toga dopisa prelazi granice spora između Dubrovnika i Radoslava jer rasvjetljuje opće tursko-dubrovačke odnose u to doba.

da traže Vrm s Klobukom, Bileću i Trebinje s Lugom⁶⁸, a ako ne uspiju to sve dobit, naloženo im je da barem ishode Trebinje s Lugom. Opet svoje traženje objašnjavaju time što bi im te zemlje trebale pripasti kao ratna odšteta. U ratu su potrošili više od 50.000 dukata, a Radoslav nema novaca da im to nadoknadi, pa smatraju da je pravedno dobiti bar te zemlje koje su ionako kamenite, puste i nerodne, a objašnjavaju da ih traže jedino zbog toga kako bi se osigurali jer su njihovi stanovnici bili uvijek sudionici neprijateljstva prema Dubrovniku.

Radoslavov izaslanik pokazao je Turcima lažnu povelju koju su Dubrovčani kao izdali o zalogu Konavala. Dubrovački poklisari su dokazali lažnost povelje i ostalih poslanikovih navoda. Ali ni ovaj put Porta nije razriješila spor, odlučila je poslati haznadara Alibega koji će ponovno ispitati stvar. Rezultat toga bio je da je sultan izdao Dubrovniku povelju 6. prosinca 1430. Tom poveljom sultan je Dubrovčanima dopustio na području cijele svoje države, kao i vazalnih zemalja Srbije, Albanije i Bosne posve slobodnu trgovinu, uz plaćanje dužne carine, s tim da im nitko od njihovih susjeda ne smije nanositi štetu niti voditi rat protiv njih. Sultan je time i neizravno zabranio ratovanje Radoslava protiv Dubrovnika, iz čega se vidjelo da je sklon Dubrovniku.

Radoslav je i dalje nastavio s ratovanjem i haranjem pa tako ni drugo tursko poslanstvo haznadara Alibega u siječnju i veljači 1431. godine nije donijelo stvarni završetak spora. Radoslav je ipak nakon nekog vremena pokazao sklonost miru, ali mirovni pregovori nisu uspjeli jer Dubrovčani nisu htjeli mir bez davanja odštete u teritorijalnim ustupcima.

Dubrovčani su napokon uspjeli kad je sultan 9. lipnja 1431. izdao odluku da Alibeg oduzme Radoslavu župu Vrm s gradom Klobukom i Trebinje s Lugom te da ih preda Dubrovniku. Alibeg je donio sultanovu odluku u Dubrovnik, ali se Radoslav nije htio pokoriti iako je bio sultanov štitićenik te je odlučio braniti se i nastaviti rat protiv Dubrovnika. Radoslav se izmirio s kraljem Tvrtkom II. koji se sada i sam usprotivio ustupanju Radoslavove zemlje kao dijela bosanskog državnog teritorija.

Porta je 1432. godine opozvala svoju odluku pa je konačni rezultat bio taj da su Dubrovčani postali skloni miru na temelju postojećeg stanja. Pokušali su u zadnji tren dobiti neka sela Trebinjske oblasti uz dubrovačku granicu, ali im ni to nije uspjelo.

Dubrovčani i Radoslav pokrenuli su izravne pregovore te je nakon stanovitih stvarnih i formalnih natezanja napokon došlo do mira. Radoslavova mirovna povelja od 25. listopada 1432. je sačuvana, a dubrovačke nema. Ovaj mir potvrdio je sve stare povelje i ugovore, a obje su strane oprostile sva ubojstva i uvrede počinjene u ratu, tako da nitko ni na jednoj ni na drugoj strani ne može tražiti odštetu. Mir je trebao potvrditi bosanski kralj i Porta. Bosanski kralj je potvrdio mir 2. ožujka 1433., a 15. ožujka je Radoslav Pavlović položio zakletvu. Tek se ovaj datum smatra završetkom rata iako je ratovanje već prije prestalo. Ovaj rat nije donio nikakve koristi ni vojvodi Radoslavu Pavloviću ni Dubrovčanima. Dubrovača kopnena trgovina je dosta stradala budući da je njezin glavni put prolazio preko Radoslavovog teritorija. Kako više nisu mogli tuda, Dubrovčani su pokušavali ići zaobilaznim i dužim putem preko teritorija Sandalja Hranića, ali i tu ih je Radoslav ometao spremajući im zasjede i napadajući njihove karavane, čak i uz Sandalje-

68 P.Živković, *Bosanski srednjovjekovni plemićki rod Radanovića-Mikojevića-Tezalovića Ozrisaljića(Kopijejića)*, Osijek, HKD "Napredak" Zagreb i podružnica Osijek, 2006, str. 156.

ve prosvjede. Ali Dubrovčani su uspjeli sačuvati Konavle, Obod i Cavtat koji su utvrdili onako kako su htjeli. Uspjeli su u defenzivi, ali nisu u želji da prošire teritorij.⁶⁹

Konavoski rat spriječio je treću podjelu Konavala, koja je bila planirana 1430. godine i odnosila na Planine. Ta je podjela obavljena nešto kasnije, 1442. godine. Spomenuti teritorij bio je smješten jugoistočno od Završja i Konavala i prostirao se sve do zapadnih i sjevernih granica župe Dračevica, današnje Sutorine i Krivošija, i dalje do područja Vlaha Riđana. To je kraj u današnjoj Hercegovini, na tromedi Trebinja, Konavala i Vrsinja.⁷⁰

ZAKLJUČAK

Dubrovčani su se željeli u zaleđu osigurati od napada bližih i neprijatelja koji su mogli ugroziti njihovu slobodu i slobodnu trgovinu. Nisu štedjeli novca, diplomatskog napora ni strpljenja samo da se domognu Konavala. Njihova nastojanja i pokušaji potrajali su gotovo čitavo stoljeće, ali se na kraju ipak isplatilo, posebno nakon pada susjednih zemalja pod Turke. Prve inicijative i pokušaje u stjecanju Konavala Dubrovčani su započeli u pravom smislu u drugoj polovici 14. stoljeća, u izravnim kontaktima sa Sankovićima. Istočni dio Konavala stekli su 1419. godine kupnjom od vojvode Sandalja Hranića. Zapadni dio stekli su malo teže 1427. godine kupnjom od vojvode Radoslava Pavlovića.

Konavoski rat (1430-1433.) predstavlja sukob između Dubrovnika i vojvode Radoslava Pavlovića koji se pokajao zbog prodaje svoga djela Konavala pa ga je želio natrag. Ovaj rat je više zanimljiv zbog diplomatske igare koja se je odvijala usporedo s njime nego po strateškim potezima. Dubrovčani su bezuspješno pokušali sklopiti savez s vojvodom Sandaljem Hranićem i bosanskim kraljem Tvrtkom II protiv Radoslava koji je zatražio potporu od Turaka. Turci su se umješali u spor i na kraju su se pokazali skloniji Dubrovčanima koji su željeli proširiti svoj teritorij na Radoslavovu štetu. Rat na kraju nije donio nikakve koristi ni vojvodi Radoslavu Pavloviću ni Dubrovčanima. Dubrovačka trgovina je znatno oslabila jer je njezin glavni put prolazio preko Radoslavovog teritorija. Dubrovčani su uspjeli sačuvati kupljene Konavle. Uspjeli su u defenzivi, ali u želji da prošire svoj teritorij doživjeli su neuspjeh.

LITERARURA

- Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. I*, Zagreb: Nakladni zavod MH, 1980.
 Radoslav Grujić, *Konavli pod raznim gospodarima od XII-XV veka*, Beograd, Spomenik SAN 66, 1926.
 Pavo Živković, *Bosanski srednjovjekovni plemićki rod Radanovića-Mikojevića-Tezalovića-Ozrisaljića(Kopijevića)*, Osijek, HKD "Napredak" Zagreb I podružnica Osijek, 2006.
 Pavo Živković, *Tvrtko II. Tvrtković (Bosna u prvoj polovici XV. stoljeća)*, Sarajevo, Institut za istoriju, 1981.
 Pavo Živković, Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* 16/15, 1979,
 Pavo Živković, Ustupanje Konavala Dubrovčanima, *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti I*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1998.

69 V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, str. 199-200.

70 Radoslav Grujić, *Konavli pod raznim gospodarima od XII-XV veka*, Beograd, Spomenik SAN 66, 1926. str. 10-11.

Paula Kaulić:

THE EXPANSION OF REPUBLIC OF RAGUSA TO THE KONAVLI AREA

Summary

The goal of Dubrovnik was to ensure their hinterland's safety from nearby enemies' attacks which would endanger their freedom and free trade. They spared no money, diplomatic effort or patience to acquire Konavli. Their efforts and attempts lasted almost a century, but they finally paid off, especially after the neighbouring lands fell into Ottoman hands. The first real initiatives and attempts to obtain Konavli were made in the second half of the 14th century, through direct contact with the Sanković family. They gained the eastern part of Konavli in 1419 by purchasing the lands from Duke Sandalj Hranić. The western part was acquired with slightly more difficulty through the purchase from Duke Radoslav Pavlović.